

Оксана Ватаманюк
Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича (Чернівці)

ПОЛІВАРІАНТНІСТЬ ПРАВОПИСНИХ ФОРМ У СУЧАСНИХ ЗМІ: «ЗА» І «ПРОТИ»

Розглянуто проблему використання різних правописних норм сучасними ЗМІ та видавництвами. Висвітлено історичні фактори, які стали причиною того, що наразі в Україні частина тележурналістів та редакторів відмовляються послугоуватись чинним українським правописом. Подано переваги та недоліки такого розвитку подій, враховуючи міжнародний досвід – мовну ситуацію Королівства Норвегія.

Ключові слова: правописна норма, штучність мови, літературна норма, фонетико-морфологічна система мови.

In this article, the problem of using different spelling rules of modern media and publishers was reviewed. The reasons and their connections with historical facts of why Ukrainian media and publishers refuse using the current Ukrainian spelling were highlighted. Advantages and disadvantages of such approach, taking into consideration international experience - the linguistic situation of Norway.

Keywords: spelling rules, the artificiality of the language, literary rules, phonetic and morphology system of language.

Останнім часом ми все частіше зіштовхуємося з поняттям «білінгвізм». Словник української етнографії подає таке визначення білінгвізму – специфічний стан суспільного життя, при якому спостерігається і є визнанням факт функціонування й співіснування двох мов у межах однієї держави [3]. При цьому зовсім не замислюємось над тим, що в собі вміщує українська мова, якою наразі спілкуємось, пишемо, друкуємо книги і транслюємо новини.

Переглядаючи телевізійні канали вітчизняного телебачення, кожен українець чув такі слова: **Европа, Атени, катедра, лямна, павза** – та багато схожих. Пропонуємо проаналізувати з наукового погляду, чому деякі телеканали послуговуються саме таким варіантом мовлення.

Щоб це зрозуміти, повертаємось на 89 років в минуле, коли 6 вересня 1928 року народний секретар М. Скрипник запровадив Харківський «скрипниківський» правопис. Тоді у Всеукраїнській правописній конференції взяло участь понад 50 делегатів з усіх куточків України. Усі присутні мовознавці

вважали за необхідне використати внутрішні мовні ресурси, а першочергово ресурси незрусифікованої народної мови, і їм це вдалося. Правопис набув чинності в січні 1929 року. Проте недовго більшовицька влада дала українцям пожинати плоди пошуків та роботи українських мовознавців. Вже у квітні 1933 року при Наркомосі створюють Комісію на чолі з Андрієм Хвилюю, який вважав перегляд «націоналістичного» правопису за першочергове завдання. Робилося це з метою максимального наближення української мови до російської, ліквідуючи усі правописні правила, що висвітлювали автентичні фонетичні та морфологічні риси мови.

«Невмотивовані примусові зміни української лексики, моделей творення слів та словосполук, граматичних конструкцій були цілеспрямованими, послідовними, глибокими та всебічними. Вже давно нема тих перших редакторів наукових видань, що мусили дотримуватися настанов під загрозою звільнення з роботи. Вже самі настанови давно потрапили до спецхранів, проте вже кілька поколінь редакторів видавництв та журналів, зокрема

наукових, перейняли від своїх попередників ці приписи як нові нормативи й сумлінно виправляють подані до друку тексти зі щирою впевненістю, що саме такою є правильна літературна мова. Носій неспотвореної мови далеко не завжди може вберегти свій текст від редакційного «поліпшування». Постає питання – доки це триватиме» [1, с. 103].

Відповідаючи на питання: «скільки це триватиме?», нічого втішного сказати не можемо, адже проблема не розв'язана і досі. Більше 60-ти років цим питанням не цікавився абсолютно ніхто і відкладали його у довгий ящик. І лише у 1999 сталося справжнє відкриття: ми таки отримали гідний проект українського правопису на нормах правопису 1929 року, розроблений під керівництвом Василя Німчука. Особливістю «Проекту 1999» стало те, що в ньому взяли до уваги ті фонетичні та морфологічні зміни, що склалися в мові традиційно від 1928 року. Але враховуючи навіть той факт, що на час створення «Проекту» Україна була незалежною державою, все одно ідея проекту не втілювалась, адже знайшлися противники змін в орфографії, які організували добре підготовлену кампанію в засобах масової інформації проти нової редакції «Українського правопису». Окрім того президент України Леонід Кучма в 2001 році теж неодноразово виловлювався проти прийняття нового правопису.

Тож як діяти нам, свідомим українцям? Пливти за течією та користуватись чинним правописом, який нібито став для усіх нас звичним чи все ж боротись за незіпсовану мову. Аналізуючи всі «за» і «проти», варто все ж взяти до уваги ті реалії, що панують в літературі та ЗМІ сьогодні: кожен опирається на ту редакцію правопису, яка або відповідає його ідеології, або ж розумінню історії, або, зрештою, регіональному полюсу.

Близко 10 років у Львові працюють видавництва, які за особистими переконаннями, без волі на те зверхників, послуговуються головними правилами Правопису 1929 року. Серед них «Літопис», «Місіонер», «Свічадо», «Журнал фізичних досліджень», у Києві це «Сучасність», «Критика» і т. д. Беручи до уваги телеканали, до таких належать ICTV та СТБ.

Відстежуючи мовлення тележурналістів із вказаних вище джерел, Віталій Маргалик виявив такі тенденції:

- Відмінювання іншомовних іменників середнього роду з кінцевим — о: **2 мільйони єврів** (О. Анастасьєва. «Вікна». «СТБ»).
- Уживання буквосполучення «ія» всередині іншомовних слів: **спеціально** (С. Андрущенко. «Вікна». «СТБ»).
- Вимова звука «т» замість «ф»: **Добрий день. В етері «Вікна»** (Н. Якимович. «Вікна». «СТБ»).
- Уживання початкового «и» у питомих та давно засвоєних словах: **иноді** (І. Барановська. «Вікна». «СТБ»).
- Уживання літери «г»: усе було **легітимно** (В. Лобода. «Вікна». «СТБ») [2].

Виникає питання, чи може такий сценарій розвитку стати на загрозі утвердження української мови як державної, об'єднання всієї нації? Схожа мовна картина ситуація склалася у Королівстві Норвегія. Адже під час її перебування протягом довгого часу під гнітом Данії, функціональність норвезької мови цілеспрямовано була зведена до мінімуму, так само як і свого часу функціональність української мови. Відповідно з'явилися два варіанти мови: дано-норвезький, який ще називали *riksmål* «мова королівства» та *landsmål* «сільська

мова» варіант, який розробив у XVIII ст. Івар Орсен, дослідивши діалекти майже усіх регіонів Норвегії. Оскільки були прихильники як одного, так й іншого варіантів мови, ситуацію вирішили таким чином: згідно з законом 1885 року в школах діти мали право обирати, яким варіантом мови навчатися, але читати повинні були вміти обома варіантами.

Щодо застосування такого способу виходу із ситуації у нашій державі виникає багато протилежних думок. Проте все ж не варто опускати руки і зупиняти боротьбу за неспотворену мову. Адже саме такий розвиток дає людству можливість побачити

слово через призму правдивості, незіпсованої справжності і дати мові можливість розвиватись, враховуючи історію, а не штучно насажені чинники. Отож, аналізуючи ситуацію, що маємо зараз, та опираючись на міжнародну практику, можна сказати: як законослухняні громадяни держави Україна, мусимо послуговуватися правилами чинного правопису, але, беззаперечно, боротися за узаконення наших автентичних рис, що відображають фонетико-морфологічну систему української мови.

Список літератури

1. Кочерга О. Мовознавчі репресії 1933 року – джерело теперішніх мовних проблем / Ольга Кочерга // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2004, № 35. – С. 97-104.
2. Маргалик В. Відображення правописних порблем у мовленні українських тележурналістів / В. Маргалик. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2055>
3. Словник української етнографії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://etno.us.org.ua/blog/glossary/18.html>

Катерина Волошина

Український мовно-інформаційний фонд НАНУ (Київ)

ПРО СУФІКСАЛЬНУ ПОЛІСЕМІЮ В ІМЕННИКОВИХ НЕОЛОГІЗМАХ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ)

Стаття містить аналіз полісемічних суфіксів, що беруть участь у творенні іменникових неологізмів, виявлених у текстах сучасної української художньої прози. Встановлено найпродуктивніші словотвірні типи іменникових інноваційних лексем, утворених за участю відповідних багатозначних суфіксів.

Ключові слова: словотвірний тип, багатозначні суфікси, іменникові неологізми.

This article analyzes polysemy suffixes involved in the creation of noun neologisms found in the texts of Ukrainian modern fiction. Author determines the most productive types of word building innovative substantial lexemes formed with polysemy suffixes.

Keywords: word building type, polysemy suffixes, noun neologisms.

Інноваційні процеси в українській лексиці неодноразово були об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних лінгвістів, зокрема суфіксальний словотвір нових іменникових лексем вивчають Г. Віняр, О. Стишов, Є. Карпіловська, А. Нелюба, Ж. Колоїз, Г. Вокальчук та ін.

Аналізований нами матеріал засвідчує, що морфологічний спосіб, зокрема суфіксація, є одним з найчастотніших при творенні іменникових неологізмів. Зокрема серед 500 виявлених іменникових лексичних інновацій шляхом суфіксації утворено 190 одиниць, продуктивними виявилися 17 суфіксів, з